

ТОЛЕРАНТНІСТЬ І НАЦІОНАЛІЗМ У ПОЛІЕТНІЧНИХ СИСТЕМАХ

Сучасний світ є надзвичайно багатоманітний. Погляньмо лише на національну палітру у світі: близько 200 державних систем населяє понад 5 тисяч етносів, народностей та 2 тисячі народів. Більшість із цих систем є багатонаціональними (поліетнічними), навіть у межах унітарних держав. Усі живемо й завжди житимемо спільно з людьми різних національностей, а це вимагає від кожного з нас особливої делікатності, терпимості та відповідальності. Завжди слід пам'ятати, що в народів більше спільних рис, ніж відмінностей. З огляду на це, однією із основних проблем на даний час є визначення міри толерантності (терпимості) в цілому, як на загальносуспільному, так і на особистісному рівні.

Суспільство у своєму розвитку проходить шлях постійного ускладнення. Для його розуміння і пояснення важливе значення мають знання про різні соціально-етнічні спільноти, починаючи з невеликих племен та родів і завершуючи багатомільйонними народами. Проте на особистісному рівні кожний із нас відносить себе до певної національності. Національність — це належність людини до певної етнічної (від гр. «етнос» — народ) спільноти. З розвитком капіталізму посилюються економічні та культурні зв'язки, створюється єдиний національний ринок, ліквідується господарська роздробленість даної народності, а різні її частини з'єднуються в одне національне ціле — націю, яка тримається на національній ідеї — націоналізмі [2, с. 311]. Відповідно, постає питання: чи толерантне співжиття, чи «демократичний націоналізм» зможе допомогти встановити похитнутий порядок не тільки у світі, але й національний баланс в окремих системах з різними етнічно-народними інтересами (особливо в Україні, з її глибокою політично-військовою кризою)? У більшості країн світу національність визначається не державними органами, а самою людиною — добровільно. За сучасними цивілізованими канонами вибір національності з власного бажання є невід'ємним правом людини, однією з умов її свободи. Отже, національна самосвідомість людини, тобто те, ким вона себе визнає, який етнос вибирає, — це ще одна ознака нації. У процесі зміни етносу виявляється дія двох взаємозв'язаних тенденцій [2, с. 115]. Одна з них — це етнічна диференціація, тобто відособлення людей певної етнічної групи, її прагнення до саморозвитку, до національної самостійності, до розквіту власної економіки, політики, культури (до націоналізації — націоналізму). Друга — інтеграція, об'єднання націй (її ще називають інтернаціональною). Ця тенденція веде до розширення зв'язків між різними етносами, руйнування кордонів, сприйняття всього найліпшого, що створено іншими народами, до поглиблення економічних відносин, розвитку спілкування у сфері культури і т. д. Баланс у інтеграційних процесах між народами і націями утримується за допомогою толерантності. Толерантність — це, передусім, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Отже, визначення меж толерантності та національного утвердження у багатонаціональних системах є нагальними проблемами, адже залишається небезпека переходу до крайнощів у їхній реалізації. Згубними і регресивними є як і прояви нетолерантності, так і виправдовування за допомогою неї, зазіхання на основні національні або етнічні цінності людини. Проте проблемою є суб'єктивність у трактуванні поняття «толерантність» та «націоналізм», яка може виявитись у найбільш непередбачуваній або крайньо загрозливій формі.

Враховуючи, що Україна є молодою державою, яка стояла на шляху активного розвитку, встановлення національної ідеї (демократичного націоналізму) після багатьох століть бездержавності, мало вирішальну роль. Попри всі позитивні риси націоналізму, його перспективність у націєтворенні, в українській історії він, чи в крайній (В. Міхновського), чи в інтегральній формі (Д. Донцова) [3, с. 5], відігравав деструктивну роль у кризових трансформаційних державних процесах. Хоча поняття «інтегральний націоналізм», яке увів у науковий обіг на поч. ХХ ст. французький письменник Шарль Моррас, не несе негативного навантаження. За його визначенням, інтегральний націоналізм — це зосередження уваги виключно на національній політиці, абсолютна підтримка національної могутності, адже, втрачаючи її, нація занепадає [4, с. 99]. І навіть у наші дні, ідеологічно-партійний проект націоналістів, об'єднання «Свобода» на чолі з О. Тягнибоком не має адекватної підтримки в українському суспільстві.

Висновок виникає наступний: як і на початку ХХ століття, так і на початку ХХІ століття, в українському середовищі домінували розбіжності не тільки на етнічно-національному ґрунті, але й за регіональними пріоритетами. З огляду на події останніх півтора роки в нашій державі, чітко проявилася поляризованість у сприйнятті та відповідних реакціях на політичні, громадянсько-національні перетворення громадян з різних регіонів (ставлення населення східного регіону до Ревлюції Гідності, а західняків — до проросійських настроїв на сході України). Не зважання протягом тривалого часу з боку політиків на такі ідеологічні налаштування громадян у різних частинах нашої країни, на сьогодні, призвели до катастрофічних наслідків — поширенні сепаратизму та військової агресії РФ проти України. Адже протягом 23 років не було запроваджено практичних засад в національній стратегії, в тих умовах, коли юридично-правова база розвинена на досить високому рівні. Оскільки ідеали демократичного українського націоналізму не дали важливих результатів — не об'єднали наших громадян в єдине ціле — монолітну націю, а вимушена, часто показова терпимість (толерантність) призвела до розпалювання вогнища громадянського протистояння в середині України, тоді, де маємо шукати ті ідеали, які могли б

примирити представників різних національностей, з різними ідеологічними пріоритетами та уявленнями? На моє глибоке переконання, у патріотизмі! На думку багатьох науковців, поняття «націоналізму» та «патріотизму», якщо є не тотожними, то дуже близькими. Проте, вважаю, що патріотизм несе значно глибше і миролюбніше психологічно-сміслові навантаження. Адже патріотизм (від гр. *patris* — батьківщина, вітчизна) — це любов до батьківщини — землі, де народився, почуття відповідальності за її долю, готовність і здатність служити її інтересам та сприяти її успіхам у сферах внутрішнього життя й на міжнародній арені незалежно від расової, етнічно-національної, релігійно-конфесійної належності. В умовах розвитку капіталізму, формування національних держав, патріотизм є невід'ємною частиною суспільної, національної самосвідомості людей. У ньому поєднуються вірність батьківщині, готовність служити їй і захищати її від ворогів з почуттям поваги до інших націй і народів, відданістю інтересам творення вільного, демократичного суспільства, з демократичним рухом у всьому світі. Як зазначав відомий громадський діяч XIX століття М. Драгоманов: «...національність сама по собі одно, а державна єднота національності — друге..., що національна єднота в державі не завше може вести до більшої вільності і що думка про національність може бути причиною і насилування людей і великої неправди, що сама по собі думка про національність ще не може довести людей до волі й правди для всіх і навіть не може дати ради для впорядкування навіть державних справ. Треба шукати всесвітньої правди, котра була б спільною всім національностям» [1, с. 59-62]. Безсумнівно, можна по-різному оцінювати думки М. Драгоманова, однак важливо інше: його погляди, очевидно, перекликаються з сьогоднішніми проблемами українського суспільства, особливо актуалізуючи питання самоврядно-патріотичного потенціалу нашого народу. Підсумовуючи, слід зауважити, що в Україні є шанс вистояти проти сильного ворога, не тільки за умови надання їй міжнародними партнерами новітньої зброї, а і через піднесення патріотизму. Адже патріотизм живиться прогресивними традиціями українства, як з минулого (княжого, козацького, народно-революційного, дисидентського), так і сучасного (подвигами наших героїв під час Революції Гідності та в зоні АТО), а також кращими зразками традицій інших народів, світового демократичного руху.

Список використаної літератури:

1. Драгоманов М.П. Чудацькі думки про українську національну справу / М.П. Драгоманов // Драгоманов М.П. Вибране. — К., 1991. — С. 461–558.
2. Основи етнодержавознавства : підручник / за ред. Ю.І. Римаренка. — К., 1997. — 656 с.
3. Панчук М. Микола Міхновський — передвісник українського організованого націоналізму / М.Панчук // Визвольний шлях. — 2000, кн. 5 (626). — С. 3–14.
4. Armstrong J. Ukrainian nationalism / J.Armstrong. — Littleton, Colorado. — 1980. — 361 p.